

Posudek na magisterskou práci

Jiří Ruml: Finanční bilance systému předškolní péče o děti v České republice

Předkládaná magisterská práce je věnována dostupnosti institucionální péče o děti předškolního věku v České republice a předpokládanému budoucímu vývoji počtu míst v mateřských školách ve vztahu k vývoji počtu potenciálních žáků. V kontextu požadavků na dostupnost tohoto typu péče vzhledem k jeho nezastupitelné roli v harmonizaci pracovní a rodinné sféry rodičů, resp. především žen-matek hodnotí možnosti splnění cílů Evropské unie na minimální účast dětí v předškolním vzdělávání a modeluje, jaké ekonomické dopady by měla zvýšená docházky nejmenších dětí a nástup jejich matek na pracovní trh.

Toto téma je vysoce aktuální nejen vzhledem k současnému mediálnímu diskurzu ohledně dostupnosti/nedostupnosti mateřských škol, ale především vzhledem k zamýšleným úpravám předškolního vzdělávání ze strany MŠMT (návrhy na zavedení povinného posledního roku předškolního vzdělávání, nárokovatelnosti místa v MŠ nejen pro 5ti leté, ale i mladší děti apod.) a k malému povědomí o analýzách týkajících se vztahu mezi kapacitami mateřských škol a předpokládaným vývojem počtu jejich potenciálních žáků.

Práce je na dobré stylistické úrovni a jako celek je čtivá a srozumitelná. Je logicky koncipovaná, postupuje od základních charakteristik nedávného populačního vývoje a vývoje opatření rodinné politiky přes systém institucionální péče o předškolní děti až po samotné zhodnocení výsledků prognóz ČSÚ ve vztahu ke „školkové“ populaci, Barcelonským cílům a strategii Evropa 2020. V poslední části autor počítá ekonomický přínos vyššího zapojení matek nejmenších dětí na trhu práce. Autor tak v práci propojuje demografický background s oblastí rodinné politiky a modelováním možných ekonomických důsledků provedených změn.

Jako celek nicméně práce v řadě oblastí zjednodušuje, opomíjí a jde po povrchu, a to jak v úvodních kapitolách, tak také v předpokladech využitých ve vlastní analytické části práce a jejich závěrech. Předkládaná práce dle mého názoru splňuje základní požadavky kladené na tento druh prací, mohla by však v některých oblastech dokládat hlubší vhled autora do problematiky a některé limity, které sám autor v závěru práce vyjmenovává, by měla překonat.

V podstatě chybí teoretické ukotvení práce. Některé teorie jsou v práci zmíněny velmi okrajově a chybí alespoň jejich stručná specifikace, např. str. 19 konec 1. odstavce – pouhý výčet několika teorií poklesu úrodnosti ve vyspělých zemích, chybí jakýkoli jejich popis či interpretace. Taktéž v tématu institucionální péče o předškolní děti (str. 28) jsou výsledky mezinárodních výzkumů shrnuty v 1 odstavci a velmi obecně, není např. vysvětleno ani to, co je myšleno pod „dostatečnou kvalitou zařízení předškolní péče“ jako klíčovou podmínkou pozitivního vlivu účasti dítěte v předškolním zařízení na jeho budoucí život.

Některé pasáže magisterské práce jsou velmi obecné. Například v kapitole 3.1 věnované populačnímu vývoji ČR po r. 1990, jakožto důležitému kontextu ovlivňujícímu systém předškolní péče skrze měnící se počty dětí ve věku před začátkem povinné školní docházky, autor nastiňuje demografické změny

90. let, ovšem používá pouze obecné výrazy jako „nízký průměrný věk matek“, „docházelo k velkému růstu průměrného věku matek“, aniž by uvedl jakoukoli konkrétnější hodnotu. Na katedře demografie považují precizní práci s demografickými ukazateli dokládajícími popisovaný trend za samozřejmost.

V téže kapitole (3.1 Počet a věková struktura obyvatelstva) není zřejmé, proč je v jejím závěru obsažena velmi stručná informace o úrovni nejvyššího ukončeného vzdělání. Toto téma mělo být více rozpracováno, neboť vzhledem k tématu práce (sladění profesního a soukromého života a možného ekonomického potenciálu žen-matek) je proměňující se úroveň vzdělání žen v reprodukčním věku jednou ze stěžejních věcí. Krom toho je např. na str. 20 odkazováno na proměnu vzdělanostní struktury žen, ta v práci však není nikde uvedena a analyzována.

Závěr kapitoly 3.2 (Vývoj plodnosti a počtu narozených dětí) je stručně věnován pokročilým metodám analýzy úrovně plodnosti zohledňujícím vliv změn v časování – je sice pravda, co autor o těchto ukazatelích uvádí, nicméně pro analýzu měnícího se počtu dětí předškolního věku jsou klíčové právě neočištěné roční ukazatele a efekt časování, neboť ten vytváří nerovnoměrnosti ve věkové struktuře, které pak představují zátěž pro vzdělávací systém. Z hlediska této práce jsou generační ukazatele plodnosti a ukazatele očištěné od efektu časování v podstatě irelevantní.

Str. 26 - Rodičovská dovolená (zákoník práce) nebyla nikdy prodloužena na 4 roky, po dobu 4 let je možné pobírat rodičovský příspěvek (zákon o státní sociální podpoře).

Str. 27 – V prvním odstavci nahoře je mylně uvedeno, že vyplácení rodičovského příspěvku bylo od r. 2008 omezeno pouze do 3 let věku dítěte. Toto není pravda, autor sám o odstavec dále správně uvádí, že došlo k zavedení 3 rychlostního čerpání RP a poté dále k jeho flexibilnímu čerpání (od 2012).

Str. 38 – Jak může být podíl 3-5ti letých v mateřských školách 76 %, když u 5ti letých dětí je podíl přes 90 %, u 4 letých téměř 88 % a u 3 letých téměř 77 % (školní rok 2009/2010)?

Kapitola 5.2 – otázka harmonizace – Pokud je mezinárodně srovnávána zaměstnanost žen, bylo by na druhou stranu fér uvést také srovnání z hlediska výše úvazků. Vedle dostupnosti péče o děti je totiž v ČR problémem především nízká flexibilita trhu práce, který nenabízí částečné úvazky a flexibilní formy zaměstnávání (případně se jedná často o flexibilitu negativní). V řadě západních zemí, kde je zaměstnanost žen ve věku nejvyšší plodností vyšší než v ČR, však matky malých dětí často pracují na částečné úvazky, české matky se většinou vrací do práce na plný úvazek, což je i při dobré dostupnosti služeb péče o děti reálně aplikovatelné až s větším dítětem. Toto vnímám také jako slabinu závěrečné kalkulace ekonomického přínosu vyššího zapojení žen nejmenších dětí na trhu práce – je zde automaticky počítáno s plným úvazkem a průměrným platem. Této části měl autor věnovat více pozornosti a zkusit variantní řešení vystavená na předpokladech různě intenzivního zapojení žen na trhu práce (např. po vzoru rozšíření částečných úvazků v západních zemích). Celý propočet ekonomických dopadů zabírá v diplomové práci 1,5 stránky! Vzhledem k tomu, že to je jeden z hlavních výstupů a hlavní autorova vlastní analýza (vedle projekce struktury žen s dítětem do 6 let věku), představovala bych si pro tyto výsledky rozhodně širší prostor.

Práce zcela opomíjí preference českých rodičů vzhledem ke způsobu péče v různém věku dětí, které jsou dle výsledků řady výzkumů v čase poměrně stabilní a ve kterých je kolektivní péče o děti mladší 3 let považována za ideální či preferovaný způsob marginálním podílem rodičů. Toto by opět mělo být

zohledněno, jak v předpokladech podílu nejmladších dětí docházejících do mateřských škol, tak při kalkulaci ekonomických přínosů.

Projekce dostupnosti: Proč jsou brány jakožto kapacity MŠ počty docházejících dětí a není brána kapacita, kterou má každá MŠ povolenu, z Rejstříku škol a školských zařízení? Reálné kapacity mateřských škol z Rejstříku jsou totiž cca 385 tisíc, což je o více než 20 tisíc míst více, než s čím je počítáno v práci, a v realitě jsou tak z celorepublikového hlediska v celé ČR místa výrazně dříve než v r. 2019.

S tím souvisí i poznámka k jednomu ze závěrů – za situace výrazného poklesu počtu předškolních dětí v příštích letech se mi zdá navrhopvat navyšování kapacit mateřských škol jako velmi krátkozraké. V práci chybí diskuse bezprecedentně vysokého podílu odkladů povinné školní docházky v ČR, který nemá v západních zemích obdoby a který zabírá poměrně hodně kapacit mateřských škol. Dále je v předpokladech počítáno se 100% docházkou 3-5ti letých, což je zřejmě nereálný předpoklad vzhledem k tomu, že ani nyní při garantovaném nároku na místo v MŠ pro 5ti leté děti jejich docházka nepřesahuje 92 %.

Zároveň zde chybí krajský pohled, což si autor sám uvědomuje (viz poznámka 33), neboť v řadě krajů bude pokles a tedy narůstající volná kapacity MŠ ještě výraznější, naopak vývoj v Praze a Středních Čechách se bude od celé republiky odlišovat. Proč nebylo zohledněno také toto krajské hledisko, když jsou dostupné jak krajské projekce, tak kapacity mateřských škol?

Jak je uvedeno výše, magisterská práce sice splňuje základní požadavky kladené na tento druh práce a doporučuji ji tímto k obhajobě, autor by měl nicméně u obhajoby reflektovat výše zmíněné námitky a v pravém slova smyslu obhájit předpoklady, se kterými došel ke svým závěrům.

PhDr. Anna Šťastná, Ph.D.